

Nr 97.

Ankom till riksdagens kansli den 27 april 1926 kl. 1 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående forskarstipendier för docenter vid universiteten och karolinska institutet jämte en i ämnet väckt motion.

(2:a avd.)

I den till riksdagen den 7 januari 1925 avlåtna propositionen angående statsverkets tillstånd och behov har Kungl. Maj:t under åttonde huvudtiteln, punkten 85, föreslagit riksdagen att, i avbidan på proposition angående anslag till forskarstipendier för docenter vid universiteten och karolinska institutet, för ändamålet beräkna för budgetåret 1926—1927 ett extra anslag av 84,000 kronor.

Sedermera har Kungl. Maj:t i en till riksdagen avlåten, den 25 februari 1926 dagtecknad proposition, nr 140, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att till forskarstipendier för docenter vid universiteten och karolinska institutet för budgetåret 1926—1927 anvisa ett extra anslag av 84,000 kronor att utgå i enlighet med de grunder, Kungl. Maj:t må äga att bestämma.

Beträffande utredningen får utskottet hänvisa till åberopade statsrådsprotokollet.

I samband härmed har utskottet till behandling förehaft en inom första kammaren av herr *J. Bergman* väckt motion (nr 287), däri hemställts att riksdagen måtte med huvudsakligt bifall till Kungl. Maj:ts proposition nr 140 om forskarstipendier uttala önskvärdheten av att konkurrensen om dessa nya stipendier måtte i forskningens eget intresse och i analogi med professorskonkurrenser stå öppen utom för docenter även — inom en viss åldersgräns — för andra till professor obefordrade idkare av de vetenskaper, som äro representerade vid universiteten och karolinska institutet.

Beträffande de av motionären anförda skälen för ifrågavarande förslag hänvisar utskottet till motionen.

Det nu föreliggande förslaget har sin upprinnelse i en av docentföreningen i Lund till Kungl. Maj:t ingiven skrivelse angående inrättandet av ett antal nya fasta docentstipendier, avsedda att utan tidsbegränsning tilldelas särskilt förtjänta docenter efter tilländalupen nu stadgad stipendietid för fortsatt vetenskaplig forskning. Såsom framgår av utredningen hava de

akademiska myndigheterna ställt sig avvisande gentemot de önskemål, som docentföreningen framfört, åtminstone i den form, föreningen framlagt densamma.

Däremot har under ärendets utredning tanken på ett visst antal forskarstipendier uppkommit och vunnit beaktande hos flertalet av de i ärendet hörda myndigheterna. Departementschefen förklarar sig enligt statsrådsprotokollet finna detta uppslag om inrättandet av särskilda forskarstipendier, avsedda att för viss tid tilldelas i vetenskapligt hänseende särskilt starkt meriterade docenter, vara i hög grad förtjänt att närmare övervägas. Inrättandet av dylika forskarstipendier skulle ej blott fylla ett verkligt behov vid universiteten utan även på ett lyckligt sätt tillfredsställa de från docenthåll framställda kraven och borteliminera de svårigheter, som docentföreningarna ansett vidlåda den nuvarande docentinstitutionen.

Några närmare grunder för utgående av dessa så kallade forskarstipendier hava icke framlagts i de akademiska myndigheternas utlåtanden. Departementschefen uppdrager emellertid i statsrådsprotokollet vissa allmänna linjer, vilka borde bli normerande i fråga om dessa stipendier, varvid förutsattes, att därest riksdagens bifall till Kungl. Maj:ts förslag vinnes, universitetsmyndigheterna skulle beredas tillfälle att till Kungl. Maj:t inkomma med förslag till de närmare grunder och till de detaljbestämmelser i övrigt, som i detta avseende kunde befinnas erforderliga.

Beträffande antalet forskarstipendier förordar departementschefen, att detsamma bestämmas till 12, varav 6 stipendier skulle falla på Uppsala universitet, 5 på Lunds universitet och 1 på Karolinska institutet. Ett större antal stipendier för Uppsala universitet än för Lunds vore motiverat med det större antal docenter vid förstnämnda universitet. Stipendierna borde icke bindas vid vare sig fakultet eller sektion utan göras rörliga inom samtliga fakulteter och sektioner.

Vad beträffar beloppet ansåge departementschefen detta böra vara högre än det vanliga docentstipendiebeloppet. Dels borde för erhållande av ett forskarstipendium fordras större vetenskapliga meriter, och dels torde man utgå från att aspiranter å forskarstipendier i regel nått högre ålder än docentstipendiater. Departementschefen förordar, att beloppet bestämmas till 7,000 kronor för år.

Såsom förutsättning för erhållande av forskarstipendier borde enligt departementschefens mening fordras en verkligt framstående vetenskaplig skicklighet. Denna förutsättning skulle kunna anses ådagalagd på det sätt, att sådan sökande vore kompetent, vilken vid konkurrens om professur av samtliga eller flertalet sakkunniga förklarats skicklig till den sökta professuren. Skulle stipendium sökas av annan docent än sådan, som förklarats vara professorskompetent, borde lämpligen utlåtande inhämtas av sakkunniga, vilka med en kort motivering skulle äga att yttra

sig om huruvida sökanden ägde den vetenskapliga skicklighet, som erfordras.

Stipendium borde utdelas av kanslern sedan det större akademiska konsistoriet, efter hörande av vederbörande fakultet eller sektion, avgivit förslag i ärendet. Vid tillsättande av forskarstipendium borde endast den vetenskapliga skickligheten vara avgörande. Det kunde emellertid ifrågasättas, huruvida icke bland vetenskapligt likvärdiga sökande företräde borde givas den, som redan innehaft docentstipendium under sex år.

Vad angår tiden för innehavande av ett forskarstipendium borde densamma enligt departementschefens mening ej bestämmas till längre tid än tre år i sänder. Efter treårsperioden borde stipendiet ledigförklaras och tillsättas på nytt efter fri konkurrens. Den, som redan innehaft ett forskarstipendium, borde icke vara förhindrad att ånyo erhålla ett sådant. Emellertid borde tagas i övervägande, huruvida forskarstipendium kunde för längre tid än sex år tilldelas en och samme docent. Departementschefen anser en dylik förlängning i regel icke böra förekomma.

Vidare anser departementschefen, att innehavare av ett forskarstipendium borde vara skyldig att meddela den undervisning i sitt ämne, som vederbörande fakultet eller sektion ägde att bestämma inom gränsen för den undervisningsskyldighet, som åläge innehavare av vanligt docentstipendium.

De närmare bestämmelser, vilka kunde vara erforderliga beträffande dessa stipendier, borde ankomma på Kungl. Maj:t att utfärda, sedan vederbörande universitetsmyndigheter beretts tillfälle att avgiva yttranden i ämnet.

Docentinstitutionen vid universiteten och karolinska institutet var föremål för en genomgripande omorganisation vid 1919 års riksdag. Då upphävdes den förutvarande skillnaden i fasta och rörliga stipendier, och samtliga stipendier blevo knutna till viss fakultet eller sektion, d. v. s. fasta i dittills hävdvunnen mening. Beloppet, som förut varit 2,500 kronor för fast och 2,000 kronor för rörligt stipendium, höjdes till 5,000 kronor. Docentstipendium får av en och samma innehavare i regel åtnjutas under sex år men kan i vissa undantagsfall efter särskilt av Kungl. Maj:t lämnat medgivande innehavas ett sjunde år.

Vid 1925 års riksdag framlade Kungl. Maj:t förslag om lönereglering för befattningshavare vid universiteten och karolinska institutet, vilket förslag för docenternas vidkommande innebar en höjning av stipendiebeloppet från 5,000 kronor till 6,000 kronor. Motionsvis hade då yrkats dels en utsträckning av den stadgade stipendietiden med ytterligare ett år dels en höjning av stipendiebeloppet till 7,000 kronor. Beträffande det första av dessa yrkanden framhöll statsutskottet, att enligt utskottets mening en utsträckning av den medgivna tiden för innehavande av docentstipendium kunde leda till förhållanden, som kunde äventyra karaktären

*Utskottets
yttrande.*

av den nuvarande docentinstitutionen, och avstyrkte utskottet förty vad härutinnan yrkats. Riksdagens beslut utföll i enlighet härmed, liksom riksdagen ock biföll Kungl. Maj:ts förslag i fråga om stipendiebeloppens storlek.

Utskottet vill till en början erinra därom, att det nu framkomna kravet på särskilda s. k. forskarstipendier har uppkommit med anledning av en utav docentföreningen i Lund gjord framställning angående inrättande av nya docentstipendier och sålunda icke härrör från ett vid universiteten sedan länge erkänt behov. I sina årliga framställningar angående anslags-äskanden avsedda att föreläggas riksdagen, i vilka i allmänhet upptagas de krav, som finnas för den akademiska undervisningen och den vetenskapliga forskningen nödvändiga, hava de akademiska myndigheterna icke berört nu ifrågavarande angelägenhet.

Det oaktat vill utskottet dock ej förneka, att den fråga, varom nu förslag föreligger, kan hava sin betydelse och att dylika forskarstipendier kunna hava en uppgift att fylla. Huruvida de ifrågasatta stipendierna komma att fylla det med dem avsedda ändamålet beror emellertid på, vilken karaktär man vill giva desamma. Enligt utskottets mening framstår såsom det väsentligaste vid bedömande av denna fråga nödvändigheten att draga en skarpt markerad gräns mellan de s. k. forskarstipendierna och de hittillsvarande docentstipendierna. Departementschefen har angivit vad han ansett erforderligt för åtkomsten av ett forskarstipendium; utskottet håller före, att betydligt strängare fordringar här böra uppställas. De kvalifikationer, som betinga erhållande och åtnjutande av docentstipendierna, böra enligt utskottets mening icke vara tillräckliga. För åtkomst och innehav av ett forskarstipendium böra krav uppställas på en eminent forskarbegåvning, vitsordad på ett sätt, som till fullo garanterar ett uppnående av syftet med dessa stipendier. Skulle nämligen icke en betydligt strängare kvalitetsprövning än departementschefen tänkt sig komma till stånd, skulle fara föreligga att de s. k. forskarstipendierna bleve till sin karaktär närbesläktade med docentstipendierna och åtkomsten av ett forskarstipendium i realiteten innebära förlängning av tiden för innehavande av den förmån, docentstipendierna erbjuda. En dylik utveckling strider bestämt mot en av grunderna för den nuvarande docentinstitutionen, och riksdagen har upprepade gånger uttalat sig emot åtgärder, som skulle vara ägnade att medföra en förlängning av den nu bestämda tiden för innehav av docentstipendium.

Den av utskottet nyss antydda faran för att de s. k. forskarstipendierna skulle i verkligheten allenast bliva nya docentstipendier, finner utskottet ytterligare markerad av det utav departementschefen föreslagna, relativt stora antal forskarstipendier, nämligen 12, därav 6 för Uppsala universitet, 5 för Lunds universitet och 1 för Karolinska institutet. Utskottet anser nämligen det på goda grunder kunna dragas i tvivelsmål, huruvida det vid våra universitet verkligen finnes ett så stort antal obefordrade

vetenskapsidkare med den eminenta forskarbegåvning och den vetenskapliga rangställning, att de kunna fylla de nu ifrågasatta stipendierummen. Ett alltför stort antal stipendier skulle otvivelaktigt medföra en sänkning av de kvalifikationer, som här måste uppställas, och dymedelst småningom utjämna den gräns, som enligt utskottets mening med nödvändighet bör finnas emellan forskarstipendier och docentstipendier.

Utskottet har emellertid icke velat ställa sig direkt avvisande mot den tanke, som ligger till grund för Kungl. Maj:ts förslag. Det synes dock lämpligast att ej omedelbart i dess helhet godtaga en hittills fullständigt oprövad anordning utan att försöksvis pröva sig fram på den av departementschefen anvisade vägen. Utskottet har därför funnit försiktigheten bjuda att nu endast förordas 5 dylika s. k. forskarstipendier, varvid den kommande utvecklingen torde få avgöra, i vad mån och i vilken utsträckning denna anordning lämpligen bör vidare utbyggas.

I anslutning till vad utskottet ovan anfört vill utskottet framhålla, att för åtkomsten och åtnjutandet av dessa stipendier bör uppställas krav på en i alldeles särskild grad ådagalagd forskarbegåvning, vitsordad av för ändamålet utsedda sakkunniga; av de 5 stipendierna böra två vara knutna vid Uppsala universitet, två vid Lunds universitet och det femte bör kunna efter Kungl. Maj:ts beprövande utdelas till obefordrad vetenskapsidkare vid vare sig Uppsala universitet, Lunds universitet eller Karolinska institutet. Beloppet torde i likhet med vad departementschefen tänkt sig böra bestämmas till 7,000 kronor. Någon undervisningsskyldighet bör icke vara förenad med innehavet av ifrågavarande stipendier. Givet är, att universitetsmyndigheterna böra beredas tillfälle att närmare uttala sig beträffande de allmänna grunder och villkor, vilka böra uppställas beträffande dessa stipendier.

Då utskottet sålunda anser sig böra i denna begränsade form tillstyrka det föreliggande förslaget, vill utskottet ytterligare framhålla, att den nu av utskottet förordade anordningen är att betrakta såsom en försöksanordning, där det gäller att undvika varje rubbning av den nuvarande docentinstitutionens karaktär och varsamt pröva sig fram till vad som kan vara till båtnad för vår vetenskapliga forskning.

Vad angår herr Bergmans ovanberörda motion har utskottet, med hänsyn till det begränsade antal stipendier, utskottet förordar, icke ansett sig kunna uttala sig till förmån för en utsträckning av rätten till dessa stipendier utanför universiteten.

Utskottet hemställer alltså,

att riksdagen må, med avslag å herr Bergmans ovanberörda motion I:287, i vad den skiljer sig från Kungl. Maj:ts förslag, till forskarstipendier för docenter vid universiteten och Karolinska institutet för budget-

året 1926—1927 anvisa ett extra anslag av 35,000 kronor att utgå i enlighet med de grunder, Kungl. Maj:t må äga att bestämma.

Stockholm den 27 april 1926.

På statsutskottets vägnar:

S. H. KVARNZELIUS.

Närvarande: se under utlåtande nr 96.

Reservationer:

av herrar *Oscar Olsson, D. A. Petrén, I. Hj. E. Pauli, S. Bengtsson* i Norup och *C. Lindskog*, vilka ansett, att utskottets yttrande och förslag bort hava följande lydelse:

»Docentinstitutionen — — stipendiebeloppens storlek.

Utskottet har ej kunnat undgå att betrakta det nu föreliggande förslaget om inrättande av ett visst antal nya stipendier, s. k. forskarstipendier mot bakgrund av gällande bestämmelser rörande docentinstitutionen, enkanterligen beträffande de vid denna institution bundna docentstipendierna. Vad som för utskottet framstår såsom det väsentliga vid bedömande av denna fråga är nödvändigheten av att en skarpt markerad gräns iakttages mellan de s. k. forskarstipendierna och de hittillsvarande docentstipendierna; dessa båda slag av stipendier böra äga en delvis olika karaktär, och olika förutsättningar böra förefinnas i avseende å tillsättning och förlängning av dessa stipendier. Utskottet vill nämligen med styrka betona, att ett införande av s. k. forskarstipendier icke bör leda till en sådan anordning, att härigenom på en annan väg återinföres möjlighet till ett förlängt stipendieinnehav, vilket strider emot en av grunderna för den nuvarande docentinstitutionen och emot vilken utveckling riksdagen upprepade gånger uttalat sig. För att emellertid markera denna skillnad mellan berörda slag av stipendier bör såsom en oefftergivlig förutsättning uppställas, vad angår de s. k. forskarstipendierna, krav på en eminent forskarbegåvning eller med andra ord en betydligt strängare kvalitetsprövning än som i regel kommer till uttryck vid utdelande av de nuvarande docentstipendierna. Detta bör också leda därtill, att alla de forskarstipendier, som må komma att beviljas, ej böra med nödvändighet utdelas utan i händelse

av brist på fullt kvalificerade kandidater besparas för att, då kompetenta sökande uppträda, i då förekommande fall kunna stå till buds.

Departementschefen angiver, att universitetsmyndigheterna böra beredas tillfälle att yttra sig om grunderna för de s. k. forskarstipendierna. Utskottet anser detta vara så mycket mera nödvändigt, som enligt utskottets mening kraven på åtkomsten och innehavandet av dessa stipendier böra skärpas betydligt utöver vad departementschefen angivit liksom ock åtskilliga detaljfrågor rörande dessa stipendier böra erhålla en betydligt grundligare utredning än den, som hittills framkommit.

Då utskottet följaktligen håller före, att hela frågan av dessa forskarstipendier bör genom universitetsmyndigheterna underkastas en grundlig omprövning, har utskottet funnit försiktigheten bjuda att icke nu binda sig inför ett så stort antal forskarstipendier, som departementschefen tänkt sig. Utskottet vill tillstyrka anvisande av medel till 7 sådana stipendier, 3 vid Uppsala universitet, 3 vid Lunds universitet och 1 vid Karolinska institutet d. v. s. med ett stipendiebelopp av 7,000 kronor, innebärande ett anslag av 49,000 kronor. Utvecklingen torde nämligen få visa, i vad mån behov göres gällande av ett större antal forskarstipendier än vad nu tillstyrkes.

Vad angår herr Bergmans ovanberörda motion, har utskottet med hänsyn till det begränsade antal stipendier, utskottet förordar, icke ansett sig kunna uttala sig för att rätten till dessa stipendier utsträcker utanför universiteten.

Utskottet hemställer alltså,

att riksdagen må, med avslag å herr Bergmans ovanberörda motion I:287, i vad den skiljer sig från Kungl. Maj:ts förslag, till forskarstipendier för docenter vid universiteten och Karolinska institutet för budgetåret 1926—1927 anvisa ett extra anslag av 49,000 kronor att utgå i enlighet med de grunder, Kungl. Maj:t må äga att bestämma.»;

av herrar *O. Bergqvist*, *J. B. Johansson* i Fredrikslund, *A. Wiklund*, *C. R. Jansson* i Falun, *L. J. Carlsson-Frosterud*, *O. Olsson* i Kullenbergs-torp och *J. Jönsson* i Revinge, vilka ansett, att utskottets yttrande och förslag bort hava följande lydelse:

»Docentinstitutionen vid — — — och docentstipendier.

Utskottet har — — — nu endast förordat 3 dylika — — — vidare utbyggas.

I anslutning till vad — — —; av de 3 stipendierna bör ett vara knutet vid Uppsala universitet, ett vid Lunds universitet och det tredje bör kunna efter — — — dessa stipendier.

Då utskottet sålunda — — — utanför universiteten.

Utskottet hemställer alltså,

att riksdagen må, med avslag å herr Bergmans ovanberörda motion I:287, i vad den skiljer sig från Kungl. Maj:ts förslag, till forskarstipendier för docenter vid universiteten och Karolinska institutet för budgetåret 1926—1927 anvisa ett extra anslag av 21,000 kronor att utgå i enlighet med de grunder, Kungl. Maj:t må äga att bestämma.»